

Jostein Gaarder a ti druzí. Dětská literatura z Norska

Autor: PhDr. Miluše Juříčková

Číslo: roč. 2, č. 5/2016

Rubrika: Pře(d)kládáme

Klíčová slova:

knihovny, příběhy s dětským hrdinou, dětské čtenářství, čtenářství, světová dětská literatura

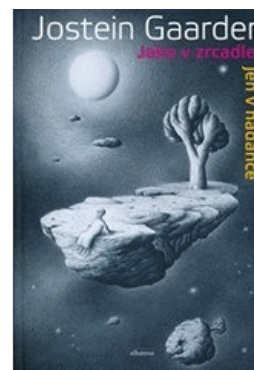
Jostein Gaarder patří k nejpřekládanějším autorům literatury pro děti a mládež. Přináší různorodá témata, která svědčí o zajímavém literárním podhoubí tohoto žánru v Norsku. Článek se věnuje také Institutu pro dětskou knihu (Barnebokinstitut) a dalším významným autorům (Jo Nesbø).

Úvod

Podobně jako ostatní severské literatury vydobily si knihy z Norska srdce a pozornost českého čtenáře, a to napříč generacemi a žánry. Už před sto lety byli u nás dobře známi a kriticky analyzováni autoři jako **Ibsen**, **Undsetová** a **Hamsun**. Už tehdy hltali dospívající čtenáři a jistě i čtenářky překlady cestopisů z pera polárních badatelů Nansena a Amundsena. Následující text však podává obraz posledních tří desetiletí, období od literárního debutu [Josteina Gaardera](#), ikonického představitele norské literatury pro děti a mládež.

Jostein Gaarder

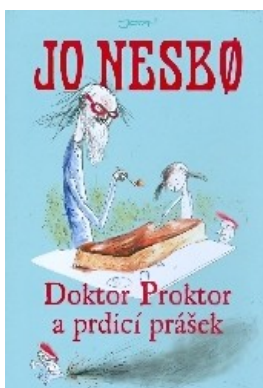
Jostein Gaarder (výslovnost [górder], nar. 1952) debutoval v roce 1986, skutečně světové proslulosti dosáhl „románem o dějinách filozofie“ – pozoruhodným experimentem na pomezí žánrů. [Sofiin svět](#) vyšel v r. 1991, postupně byl přeložen do více než šedesáti jazyků a prodán ve třiceti milionech exemplářů. Česky vyšel 1995 v překladu Jarky Vrbové, která se stala Gaarderovou výhradní a skutečně povolou českou zprostředkovatelkou. Gaarderův styl v průběhu následujících let zrcadlí neustálé hledání témat i způsobu jejich zprostředkování pro různé věkové skupiny. Základní matricí Gaarderovy poetiky je údiv a úžas jako filozofický motor k objevování světa ([Tajemství karet](#), čes. 1997), základním tvůrčím nástrojem je formulace otázky, jak se to odráží i v názvech [Haló, je tu někdo?](#) (čes. 1998) nebo [To je otázka](#) (čes. 2013). V Gaarderově literárním univerzu však existují také nemoc, ztráta a smrt ([Dívka s pomeranči](#), čes. 2004), aspekt odchodu z tohoto světa je nejbolestnější – a nejpoetičtější – zachycen v příběhu umírající jedenáctileté Cecilie v knize [Jako v zrcadle, jako v hádance](#), čes. 1999). Zatím poslední Gaarderovou knihou u nás je [Anton a Jonatán](#) (čes. 2016) s dojemnými obrázky Akima Düzakina, ilustrátora tureckého původu.

Norská literatura

Charakteristickým rysem norské literární krajiny je péče o dokonalou symbiózu textové a výtvarné stránky. Takové harmonie je v nejvyšší míře dosaženo v případech, kdy obě složky pocházejí z dílny jediného autora, jako je tomu např. u **Fam Ekmanové** (1946), malířky a výtvarnice, která se obrací jak k dětskému, tak dospělému adresátovi. Její knížka *Co si počneme s malou Jill?* (1974) znázorňuje opuštěnost dítěte ve světě dospělých. Děvčátko, netečně sedící ve svém pokojíku,

komunikuje jen s obrazem, který dostalo od rodičů, ti jsou však přesvědčeni, že pro ni dělají vše dosažitelné, prostě to nejlepší. Postavička z obrazu však nakonec odcválá na koni do světa snů a vezme si malou Jill s sebou. Obdobně ambivalentní, nebo možná provokativní poselství přináší také výtvarník **Svein Nyhus** (nar. 1962), který v knihách *Hodňoučká* (2002) a *Rozzlobený muž* (2003) spolupracoval s uměleckou a životní partnerkou, básnířkou **Gro Dahleovou** (nar. 1962). V jejich dílech sehrávají důležitou roli poznatky moderní psychologie, přetavené empatií tvůrců. Jde o závažná a obtížná témata jako rozvod rodičů, domácí násilí apod. Právě ilustrace, které text nejen doprovázejí, ale spoluutvářejí, otevírají mimoslovní komunikaci ikonotextem, který se původně obracel především k předškolním dětem. V posledních letech je oslovení osob předčítajících/dospělých považováno za stejně relevantní, neboť tak dochází k vytvoření prostředí pro důvěrný rozhovor dítěte a rodiče. V odlehčené podobě patří k tomuto typu i kniha *Lyžníci z Plískanic* (č. 2014), autorem je malíř a básník **Bjørn Rune Lie** (nar. 1977). Jeho unikátní výtvarný rukopis evokující zašlé časy – a ve stejném duchu vedený jiskřivě poetický překlad Daniely S. Zounkové dává této knize šanci stát se sběratelským objektem.

Do češtiny je přeložena řada zajímavých titulů z pera dvou autorů dobře známých z literárního světa dospělých, totiž [Jo Nesbø](#) a [Erlenda Loea](#). Jo Nesbø vydává od roku 2007 také humorné příběhy Doktora Proktora a jeho světoborných vynálezů (ze série vyšly česky zatím tři tituly). Poetika Erlenda Loea je charakteristická vtípem, ironií a uměním nevtíravě nastolit závažné otázky. Tak tomu bylo v *Naivní. Super!* (čes. 2005) a tak je tomu i v knihách o Kurtovi (*Ryba*, čes. 2009 a *Kurtovi přeskočilo*, čes. 2014), jež vyšly v nakladatelství Baobab i s původními ilustracemi Kima Hjorthøye. Mírně nostalgická atmosféra idylického prostředí i dramatické zápletky jako následky dětské zvědavosti a zvidavosti, to je *Vaflové srdíčko* (čes. 2012) spisovatelky

Marie Parr (nar. 1981). Desetiletá Lena a její kamarád Kulda prožívají svá dobrodružství v odlehlé přímořské osadě v západním Norsku, jejich dětská přání a sny jsou ovšem zcela univerzální, a tedy i dobře pochopitelné českému čtenáři.

Celá řada tvůrců dětské literatury a kultury z Norska je a jistě i zůstane nepřeložena. Je však po mém soudu škoda, že mezi dosud nepřeložené patří i jediný norský autor, který byl oceněn mezinárodním uznáním nevyšším, cenou IBBY – Andersen Award (AA). Andersenovu cenu obdržel **Tormod Haugen** (1945 – 2008) v roce 1990, kdy byl označen za významného novátora norské prózy, a to nejen v rámci intencionální dětské literatury. Haugenovo poselství o autonomii a svobodě člověka se odráží i v oblasti formální, tedy stylistické a jazykové, texty mají záměrně jednoduchý jazyk a průzračný styl. Haugen si evidentně přál smazat hranice vydělující literární artefakty určené dětem. Jeho přístup se stal pro dětské knihy v Norsku bodem obratu: rozdělení čtenářů do předem daných cílových skupin není de facto relevantní. Tormod Haugen zůstává nepřekonaný v literárním zpracování psychologického ponoru o bolestné zkušenosti dětí osamělých, zneužívaných, psychicky týraných... Haugen opakovaně problematizuje naprogramované rozdělení rolí, role rodičů a zvláště otců. Této problematice se věnuje román *Vinterstedet* (1984, Zimoviště). Pozdější *Skriketfjungelen* (1989, Výkřik z džungle) je označován za filmový román o síle dětské fantazie. Kniha expresivně zachycuje, jak sny a noční můry začaly žít vlastním životem a proměnily podstatu celé civilizace. Haugen je tak představitelem psychologického románu i žánru fantasy.

Závěr

Závěrem shrnuji, že k základním postojům skandinávské kultury patří **respekt k osobnosti a individualitě dítěte**, a to nikoliv jako budoucího člověka, ale jako člověka. Tento postoj má kořeny v díle dvou osobností švédské kultury: Ellen Keyové (1849 – 1926), která roku 1900 vydala knihu *Století dítěte*, ostrou kritiku zkosnatělého školství. Vyslovila naději a naléhavě požadovala, aby dítě

v nastávajícím století přestalo být objektem pochybných, i když tradičně vybarvených výchovných zásahů a stalo se výsostným subjektem, který potřebuje ke svému normálnímu rozvoji především respekt. Na Keyovou navázala Astrid Lindgrenová, když v roce 1945 vydala legendární *Pippi Dlouhou Punčochu*, dítě zcela osvobozené od očekávání dospělých, ztělesňující bytostnou touhu po revoltě a nezávislosti. **Po Švédsku získala i norská literatura pro děti a mládež v posledních desetiletích prestižní postavení nepřehlédnutelného účastníka společenského diskurzu.**

Zdroje

ALCHAZIDU, Athena. Slovník autorů pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé. Praha: Libri, 2007. 847 s. ISBN 978-80-7277-314-5.

SLETTAN, Svein. *Ungdomslitteratur: eiinnføring*. Oslo: CappelenDammAkademisk, 2014. 256 s. ISBN 978-82-02-36051-1.

GREČNEROVÁ, Barbora. Lie, Bjørn R. – Lyžníci z Plískanic. *iLiteratura.cz*. [online]. 19. 11. 2014 [cit. 1970-01-01]. Dostupné z: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/33941/lie-bj248rn-r-lyznici-z-pliskanice>>.

Citace

JUŘÍČKOVÁ, Miluše. Seminář. Jostein Gaarder a ti druzí. Dětská literatura z Norska. *Impulsy: Inspirace, náměty a trendy dětského čtenářství* [online]. roč. 2, č. 5/2016 [cit. 2016-12-23].

Dostupný z WWW: impulsy.kjm.cz/impulsy-clanek/gaarder.
ISSN 2336-727X.